

Winfried Henke, Nina Kieser, Wolfgang Schnaubelt, Mit einer Vorwort von Hannelore Bosinski: *Die Neandertalerin. Botschafterin der Vorzeit.* Edition Archaea, Gelsenkirchen / Schwelm 1996. 128 str., 93 slik (črnobelih in barvnih).

Publikacija je plod uspešnega sodelovanja treh popolnoma različnih panog: paleoantropologije, ki jo zastopa Prof. Dr. W. Henke in kiparstva ter dermoplastike, ki ju zastopata akademska kiparja N. Kieser in W. Schnaubelt. Osrednja tema je rekonstrukcija neandertalke v naravni velikosti za 'Muzej neandertalca' oziroma 'Museum für Archäologie des Eiszeitalters' v kraju Neuwied v Nemčiji.

Nekoliko neobičajna, vendar v duhu današnjega časa, je odločitev muzealke H. Bosinski, da predstavi neandertalko, torej žensko, namesto običajnih plastik moških primerkov te izumrle človeške vrste. Ženska, ki bi ji danes rekli 'možača', se z butaro vej v naročju vrača na domače ognjišče in tako hote ali nehote simbolizira značilno vlogo žensk v družbi.

V knjigi si sledijo skrbno izbrana poglavja, v katerih bralec zve vse, kar danes vemo o neandertalcu in o tem, kako je nastala plastika neandertalke.

Potem ko prebere kratko filozofsko razmišljanje v 1. poglavju, se bralec v 2. poglavju seznani z zgodovino predstav, ki jih je antropološka in arheološka stroka imela o neandertalcih. V sliki in besedi so podane vse pomembnejše rekonstrukcije in upodobitve neandertalca torej predvsem moškega predstavnika vrste in nekatere redke upodobitve predstavnic 'nežnejšega spola'.

V 3. poglavju je tako izčrпно opisan celoten postopek izdelave plastike, da ga z ustreznim kiparskim znanjem in ob ustrezni finančni podpori ne bi bilo težko ponoviti. Pod skrbnim vodstvom antropologa strokovnjaka sta z delovnimi izkušnjami nabita kiparka in kipar perfektno opravila svojo nalogo, ki je seveda za njiju predstavljala svojevrsten izziv. Izziv pa je bil poleg zaslužka verjetno glavni motiv, da sta se sploh lotila podviga. Pri tem sta se soočila z nekaterimi vprašanji, ki so nerešljiva za stroko kot npr. barva oči, las in kože, poraščenost telesa, 'kozmetični' pripomočki, obleka ... In prav to je tisto, kar ljudi najbolj zanima. Dokler ne najdemo konzerviranega trupla neandertalke ali neandertalca se bomo morali zadovoljiti z iskanjem in preučevanjem fosiliziranih las in dlak, za kar so že podane realne možnosti na podlagi novejšega odkritja v Divjih babah I.

V zadnjem, 4. poglavju se bralec seznani s temelji razvojnega nauka in spozna rodovnik človeške vrste. V tem poglavju je tudi podrobno predstavljen neandertalec, in sicer od najdišč in starosti najdb do telesnih značilnosti na podlagi najdb skeleta in zobovja. Resnično šolsko napisano poglavje, razumljivo tudi nestrokovnjaku in povprečno izobraženemu bralcu. Seveda ne gre brez večne teme, ki se tiče izumrtja neandertalcev in pojava modernih ljudi v Evropi. Zaključek 4. poglavja pa je tako kot 1. poglavje namenjen bolj filozofsko usmerjenim bralcem. Zato se mu lahko navadni smrtniki mirno izognejo, ker tako ali tako ne bodo dosti razumeli.

Ivan TURK

Studying Human Origins. Disciplinary History and Epistemology. Raymond Corbey, Wil Roebroeks (eds). Amsterdam Archaeological Studies 6. Amsterdam University Press, Amsterdam 2001. ISBN 90 5356 464 0. 174 strani.

Vsakič, ko se nam zdi, da je v arheologiji vse v najlepšem redu, smo verjetno že dosegli kritično točko, ko se bo sistem razsul. Pri tem pa žal ne mislim le na koristnost metodološkega dvoma, kot tistega elementa, ki nam vsaj malo onemogoča občutek omnipotentnosti ter zakonotvornosti v preteklosti, ampak na samo osnovo in bistvo naše vede. Arheologija se ukvarja s kopicenjem vedenja. Kopicenje vedenja pa nam ustvarja

vedno enake preglavice - potrebna je njegova smiselna organizacija - selektivna metodologija. Arheološko vedenje, ki je še do nedavnega izhajalo iz "podatkov", je domnevalo, da sledi "naraven" razvoj problemov ter je kot težavo v organizaciji podatkov čutilo zgolj včasih njihovo nenaravno distribucijo slednjih. Zato ni nič čudnega, da si je arheologija v dobrih dveh stoletjih svojega znanstvenega obstoja prizadevala izostriti metodologijo, ki bo omogočala čim boljše prepoznavanje ter urejanje podatkov. Zaradi svoje neprefinjenosti se je dalo tak metodološki aparat izpeljati že iz dveh osnovnih primerjalnih konceptov - podobnosti ter drugačnosti. Podobnost je omogočila primerjave, drugačnost pa je omogočila prepoznavo sprememb. Če oboje uvrstimo v zahodnjaško linearno koncepcijo časa, imamo ustvarjen primitivni evolucionizem, ki še danes tvori osnovo sociokulturne evolucije, katera se v veliki meri pojmuje kot končni cilj arheologije ter njeno uresničenje.

In če nas prav arheologija uči, da ni nič večno, potem bi moralo biti že v sami osnovi jasno, da se bo tudi arheologija morala spremeniti. Vendar je bila napoved tega trenutka dokaj šibka. Skoraj skeptično usmerjeno zgodovinopisje arheologije v šestdesetih letih je zgolj opisovalo zgodovino odkritij - namesto konceptualnega izvora je predstavljalo faktografsko preteklost vede, v kateri se je v pozitivistični maniri menilo, da novo vedenje vedno zaznamujejo nove najdbe. Zgodovina vede je bila prikazana kot zmagoviti potek prisvajanja znanja - potem se je sistem sesul.

Izguba nedolžnosti z novo arheologijo je ob koncu šestdesetih let za arheologijo pomenila tudi vzpostavitev zavesti o lastni metodologiji. Eden izmed produktov procesualne arheologije je bila tudi iz postmodernih gibanj ameriške antropologije izposojena kontekstualna zgodovina znanosti, ki je temeljila na kritikah neoevolucionističnih konceptov. Zavest o lastni konceptualni preteklosti je povzročila, da je arheologija v sedemdeseta zakorakala kot dinamično ravnovesje med dejstvi in teorijami, ki poskušajo prikazati procese v preteklosti. Prav v tem obdobju je tudi prišlo do največjega razkoraka znotraj same vede - kriza empirije in rekonceptualizacija arheologije sta bolj kot kadar koli poprej pokazali na epistemološko ločenost najstarejšega dela prazgodovine. Če je nekoč prav arheologija paleolitika vzpostavila koncepte evolucionizma ter vanje povedla arheologijo, se je ostanek arheologije kasneje spremenil, paleolitik pa je ostal kot ujetnik evolucionističnih prepričanj, za katere se je trdilo, da odražajo naraven potek stvari. Na drugi strani pa je prav v trenutku, ko je ostala arheologija poskušala ojačiti svojo empirično utemeljeno znanstveno stran, je tradicionalno iz geologije izhajajočo naravoslovno usmeritev, paleolitska arheologija začela počasi zamenjavati za iz kulturne in socialne antropologije izhajajoče humanistične koncepte. Konceptualno jim je tako preorientacijo omogočila tudi povezava s fizično antropologijo, ki je v obliki izumrlih hominidov, najlažje konstituirala predmet opazovanje - "druge".

Prav jasna formulacija ter lahka ločitev od predmeta preučevanja je povzročila ob koncu osemdesetih in na začetku devetdesetih pravi razcvet historiografije paleolitskih ter neločljivo povezanih paleoantropoloških študij. Teorija o enotnem izvoru anatomsko modernega človeka je v ospredje postavila tudi globalno razsežnost izvora iz stare kamene dobe, na drugi strani pa je prišlo do degradacije teorij, ki so predpostavljale lokalni razvoj. Sočasno s tem sta proces odpiranja meja nekaterih držav ter posledice ekonomske stabilnosti začetka osemdesetih let povzročila razmah novih raziskav - tako na terenu kot tudi v laboratorijih. Velika dinamika na področju pojasnitve izvora človeštva je bila nujno gradivo, ki so ga potrebovali historiografi.

Kmalu se je izkazalo, da kljub vsemu zgodovina paleolitske arheologije ni dovolj zanimiva, da bi se z njo ukvarjali profesionalni zgodovinarji, ampak so primat prevzeli sami raziskovalci, ki so se omejili na dva vidika. Na eni strani so

natančno predstavljali zgodovino predmeta svojih raziskav (Trinkaus, Shipman 1993; Wolpoff, Caspari 1997). Namen takih študij je bila v največji meri legitimizacija lastnega početja ter prikaz zmoti iz preteklosti. Na drugi strani pa so nastajali pregledi kompletne zgodovine raziskav, ki so bili zaradi obsega prisiljeni v selektivnost. Kompleksnejše zbirke podatkov so predstavljale velike količine zgolj kronološko sortiranih podatkov, ki so dajali vtis nudenja gradiva profesionalnim historiografom, ki pa niso pokazali zanimanja zanje (Groenen 1994). Preglednejša besedila so na račun izpusta količine najdb bila sposobna predstaviti zraven razvojnega scenarija tudi metodološko in epistemološko zgodovino raziskav (Tattersall 1999). Prav ta dela so povzročila spremembo v pisanju zgodovine paleolitske arheologije. Zaradi lahkotnosti sloga so postala širše dostopna in tudi širše brana, hkrati pa so prav zaradi svojega sloga omogočala soočenja ter obravnavo nasprotujočih si teorij. Lahko bi rekli, da so diskurzivne študije paleolitske arheologije bile rojene na straneh poljudnoznanstvenih del.

Zaradi bolj osebnih pristopov avtorjev, ki se niso izgovarjali zgolj na zgodovinsko pravilnost svojih trditev, ampak so predstavljali cele palete občasno tudi kontradiktornih konceptov, so nas prav ta dela v največji meri in direktno opozorila na vlogo subjekta v raziskavah ter na naše osebne predstave o preteklosti. Postalo je jasno, da bo v prihodnosti potrebno najprej razčistiti s predstavami o preteklosti - arheološkimi imaginariji. Znotraj paleolitske arheologije je bilo najlažje začeti z ikonografijo preteklosti (Moser 1998).

Primat v tem je prevzel nizozemski Leiden predvsem po zaslugi profesorja Wila Roebroeksa, ki ga lahko upravičeno štejemo za začetnika modernih študij ikonografije prednikov (Roebroeks 1993). S sodelavci je leta 1995 začel petletni projekt *Changing Views of Ice Age Foragers*, in posledica je bila konferenca leta 1998 z naslovom *Studying Human Origins: Does History Matter?*, katere rezultate so izdali v predstavljeni knjigi. Kot delovno hipotezo so si zastavili vprašanje, kako vemo, kar mislimo, da vemo, o preteklosti ter povabili arheologe, antropologe ter zgodovinarje znanosti.

Na koncu se je izkazalo, da sta na konferenci dejansko potekali dve okrogli mizi. Prva se je ukvarjala s tem, kako se "pravilno" dela zgodovino, druga pa je prikazovala, kako se uporablja zgodovino vede za arheološke namene. Razcepjenost, če ne že skoraj vzporednost obeh usmeritev, je vidna tudi v prvem poglavju, ki je hkrati tudi predgovor (*Does disciplinary history matter? An introduction*) in v katerem je občituti nelagodje urednikov ob predstavitvi monografije dokaj neenotne vsebine. Ugotovita, da so se eni sukali okoli vprašanja, kako je potrebno ustrezno pisati zgodovino znanosti, drugi pa okoli vprašanja, kako in zakaj je potrebno uporabljati rezultate zgodovine znanosti. Vsem pa je skupen poskus ustvarjanja zgodovinske zavesti znotraj paleolitske arheologije in paleoantropologije.

Drugo poglavje (*Myths, narratives and the uses of history*) je uvedel Peter J. Bowler z izpovedjo lastnega raziskovalnega interesa. Kot zgodovinarja ga preteklost zanima zato, da bi spoznal, v čem se razlikuje od sedanjosti. Umestitev znanosti v historični kontekst v preteklosti pa mu predvsem pojasni, zakaj in kako se je koncepcija znanosti razlikovala od današnje.

Prav kontekstualnost znanosti pa predstavlja ključno novost, ki jo uvaja njegov prispevek. Pokaže, da paleoantropologi prav s študijem preteklosti svoje lastne znanstvene discipline lahko spoznajo, do katere mere so različni koncepti oblikovali idejo o izvoru človeka. Glavni koncept, ki od samega začetka oblikuje paleoantropološko teorijo, je bila sama definicija človeškosti. Posledično kot strokovnjak za evolucijsko teorijo 19. stoletja lahko pokaže, da so narativne oblike znanstvenih teorij v sedanjosti velikokrat zgolj skupki recikliranih primitivnih idej iz preteklosti, za katere prevzame Gouldovo poimenovanje "večne metafore".

Na svoj značilen, nekoliko zajedljiv, vendar pozitivno kritičen

način je začel tretje poglavje (*How to benefit from received ideas*) Wiktor Stoczkovski. Takoj je pokazal, da je večji del zgodovine znanosti zgolj propaganda zmagovalcev, kajti njen poglavitni del se ukvarja z znanostjo, ki na eni strani predstavlja velike dosežke zahodnjaške racionalnosti (kot so moderna fizika, darvinizem, molekularna genetika ...) ali pa ekscesno iracionalne zanikane teorije (kot so renesančna medicina, nacistična biologija, stalinistična genetika). Tako je priljubljeno mnenje, da nam zgodovina arheologije v trenutku, ko govori o preteklih konceptih, ne nudi nič več kot zgolj negativne informacije. Avtor je opozoril, da nam nudi boljše razumevanje konceptov, ki so, zasidrani v preteklosti, postali vsakodnevno orodje arheološkega dela.

Prav zgodovinska analiza je tista, ki nam nudi možnost, da pokažemo, da so te "nesporne" trditve v resnici socialni konstrukti, ki se kažejo kot trdni zaradi njihovega dolgotrajnega obstajanja na prizorišču, njihov medgeneracijski prenos pa ne temelji na univerzitetno posredovanem znanju. Vse skupaj pomeni, da se kljub občutnemu povečanju korpusa faktografskih podatkov od 19. stoletja naprej, pojasnitvene hipoteze ostajajo neprijetno stereotipske ter repetitivne.

V četrtem poglavju (*On "normalizing" the Palaeolithic: An orthodoxy questioned*) se Tim Murray sprašuje, ali arheološki podatki sploh lahko ukrotijo arheološke interpretacije. Za odgovor na tako vprašanje je prisiljen predstaviti širši kontekst razvoja, kjer se pokaže, da se paleolitska arheologija vzpostavi iz treh vidikov njenega izvora v 19. stoletju. Gre za obdobje, ko se vzpostavi dolga kronologija človeštva in arheologija se naveže na naravoslovne vede, sočasno nudi orodje za interpretacije ostankov materialne kulture za rekonstrukcije zgodovini etničnih skupin in arheologijo vsrka antropologija, kateri nudi empirične primere za teoretične stopnje človeškega razvoja.

Navezava na naravoslovne vsebine naj bi mladi vedi zagotavljala znanstvenost pristopov, hkrati pa je časovno nedoločljiva preteklost človeštva omogočala, da se je človeka vključilo v obravnavo živalskega sveta oziroma da se je kot primarno vprašanje izpostavila distinkcija med živalmi in ljudmi. Ker naj bi te razlike izvirale predvsem iz jezika, razumnosti in kulture, se je razprava spet vrnila na področje humanistične etnologije in antropologije. Paleolitska arheologija je tako historično predstavljena kot most med naravoslovjem in humanistiko, iz te izjemne pozicije pa izhaja tudi zagata, ko naj bi ustvarjala vedenje o človeških bitjih na eni, hkrati pa definirala človeškost na drugi strani.

V petem poglavju je Robin W. Dennell (*From Sangiran to Olduvai, 1937-1960: The quest for "centres" of hominid origins in Asia and Africa*) predstavil spremembe znotraj paleoantropologije in paleolitske arheologije v obdobju po drugi svetovni vojni. Spremembe so bile posledice serije dejavnikov, pri čemer je avtor izpostavil konec kolonializma v Afriki in Aziji, povojno intelektualno prevlado ZDA nad starimi evropskimi centri ter zamenjavo pripovedi, ki se je pred vojno ukvarjala z rasno različnostjo, po vojni pa se je preusmerila v kulturno variabilnost. Medtem ko so vsi pomembni predneandertalski predvojni človeški fosili izvirali iz Azije, je konec raziskav v Aziji ter razcvet v Afriki ustvaril preslikavo koncepta izvornega področja na drugo celino.

Dennell natančno ilustrira koncepte raziskav od obdobja začetka darvinizma ter prikaže nastanek idej o izvornem področju, ki so se do odkritij fosilov vezale na prisotnost velikih opic ter "primitivnih" človeških ras. Raziskave v Aziji, ki so dale najstarejše fosile, so po drugi svetovni vojni zamrle zaradi smrti poglavitnih protagonistov iz herojskega obdobja vzpostavitve paleoantropologije, ki niso imeli naslednikov, ali pa so raziskave bile prekinjene zaradi političnih razmer. Povojno obdobje pa zaznamujejo neprekinjena kontinuiteta raziskav, ekološke razmere, kjer erozija dela namesto kopačev, ter geološka preteklost, ki je odlično ohranila fosile. Nič čudnega, da človeštvo danes izvira iz vzhodne Afrike. Med vrsticami se zavedamo, da razmere

v sedanjosti ter nedavni preteklosti določajo našo percepcijo oddaljene preteklosti.

V šestem poglavju (*Biases and double standards in paleoanthropology*) sta Wil Roebroeks in Raymond Corbey predstavila danes diskriminirane hominide iz preteklosti - postavila sta se v bran nenadertalcem. Pokazala sta, da so koncepti delitve preteklosti imaginariji, ki so uspeli preživeti vse nadaljnje spremembe na teoretičnih ter empiričnih ravneh, ter da je njihova neomajna pravilnost v resnici umetno vzdrževana. Primerjave med časovno oddaljenimi ter popolnoma neprimerljivimi obdobji se uporabljajo za utemeljevanje kulturne in intelektualne inferiornosti neandertalcev - njihove dosežke se primerja z vrhunci mlajšepaleolitske produkcije, ki niti niso značilni za ves mlajši paleolitik, prav tako ne za širše geografsko območje, še najmanj pa za obdobje, ko naj bi prišlo do velike spremembe. Opozorita na dvojne standarde obravnave grobnih pridatkov, repetitivnega obnašanja, bivališčnih struktur in tehnologij.

Kot problem pokazeta verovanje, da so anatomsko moderni ljudje v bistvu "mi", da kljub odsotnosti v arheoloških najdbah posedujejo vse moderne zmožnosti in da odsotnost znakov modernega obnašanja pri drugih pomeni njihovo inferiornost. Gre za stoletja star rasistični koncept pojasnjevanja manjvrednosti, ki je bil v 20. stoletju enostavno prenesen na drugo hominidno vrsto. Zato zaključita z mislijo, da se bo v prihodnosti najprej potrebno rešiti dvojnih standardov obravnave; če bomo želeli prikazati resnični razvoj človeštva, bo namesto vere v linearnost razvoja potrebno obravnavati mozaično variabilnost - potrebno bo pisati zgodovino.

V sedmem poglavju (*On savages and simians: Continuity and discontinuity in the history of human origin studies*) je David Van Reybrouck opozoril na načine sklepanja o znanstvenih besedilih v preteklosti. Večina zgodovine znanosti se pri paleolitski arheologiji in pri paleoantropologiji ukvarja z razvojem idej v kratkem obdobju oziroma v okviru nekega problema - pri tem je kontinuiteta idej jasna. Manj jasna pa postane pri primerjavi dveh časovno in vsebinsko oddaljenih besedil. Prav tu mora po njegovem mnenju zgodovinar znanosti pokazati, kakšni so časovno diahroni mehanizmi prenosa idej ali vpeljati pojem antropologa znanosti, ko naj bi analiziral dolgotrajne kontinuitete, strukture ter uresničevanja.

Za ilustracijo svojega primera predstavi dve knjigi - *Prehistoric Times* Johna Lubbocka iz leta 1865 ter *Chimpanzee Material Culture* Williama McGrewa iz 1992. Pokaže se, da tako viktorijanski evolucionisti kot moderni primatologi verjamejo, da sočasne enote (primitivne rase ali primatske družbe) lahko služijo za pojasnjevanje dogajanja v preteklosti - gre za prepričanje, da najboljši modeli za preteklost živijo v sedanjosti. Nekoč so eskimska in fueginska orodja služila za ilustracije primitivne tehnologije, danes so njihov mesto zasedli kamni tolkači šimpanzov.

Nadebuden zgodovinar znanosti bi zelo hitro domneval kontinuiteto ideje, vendar avtor opozori na nujnost preučevanja konteksta nastanka idej. Hkrati pokaže na prenos, ko v obdobju Unesca neobstoje primitivnih ras povzroči prenos predniškega stanja na primat, ki varno postavljeni onkraj živalske meje brez težav prenesejo vse. Tako bi zgodovinar znanosti hitro ugotovil, da ne gre za kontinuiteto idej, ampak za neodvisno primatološko invencijo, ki je navidezno enaka viktorijanski ideji. Temelji pa na obema skupnemu evolucijskem verovanju v implicitno hierarhično unilinearno socialno evolucijo.

Na podoben način je nadaljeval v osmem poglavju Matt Cartmill (*Taxonomic revolutions and the animal-human boundary*). Spremembe koncepta živalskosti prikaže kot produkt darvinistične revolucije v 19. stoletju, kjer so taksonomske razlike dobile genealoški pomen ter nadaljuje z njenim logičnim nadaljevanjem - henningovsko revolucijo - kjer so taksonomske razlike zamenjali genealoški markerji. Te spremembe so pomenile premik od deskriptivnih klasifikacij, kjer so taksoni skupki, definirani

po osnovnih značilnostih, proti historičnim klasifikacijam, kjer so taksoni logični posamezniki, ki jih določa vzročna historična kontinuiteta. Deskriptivne klasifikacije so tako celote, ki jih je mogoče opazovati, historična kontinuiteta pa ne pove ničesar o značilnostih članov, ki jih lahko opazujemo.

Ker je pri historičnih klasifikacijah nemogoče potegniti mejo med predniki in potomci, se pri njih predvsem zabriše meja med človeškim in živalskim. Prav tako povzroči zmedo pri določanju vrst v paleoantropologiji - iz tega izhaja, da je anatomsko moderni človek edina vrsta pri taksonomski poziciji, s katero se strinjajo vsi raziskovalci. Pravzaprav že njeno ime pove, da gre zgolj za "znanstveno" zvenec opis celote, za katero ne obstaja noben ustrezen natančen opis. Posledično nas tako sklepanje privede do spoznanja, da meja med človeškim in živalskim ni stvar taksonomskih raziskav, ampak je zgolj arbitrarno postavljena moralna ločnica.

Z zgodovino povojnih teorijskih sprememb paleoantropologije se je ukvarjal v devetem poglavju Richard G. Delisle (*Adaptation versus cladism in human evolution studies*). Zgodovino koncepcij hominidov prikaže v odnosu do razvoja bioloških teorij, ki določajo pojmovanje bioloških vrst. Zadnjega pol stoletja razdeli na tri dele, kjer prvega pojmuje kot obdobje, v katerem je evolucijska sinteza v klasično darvinistično evolucijo vključila genetiko, v drugem so evolucijski procesi, kot je adaptacija, ki so izhajali iz evolucijske sinteze, bili integrirani v koncepte kulture. Izpeljani princip kompetitivne ekskluzije je povzročil širitev prepričanja, da dve vrsti ne moreta poseljevati iste ekološke niše, saj bi medsebojna kompeticija povzročila izumrtje ene izmed vrst. Posledično je shema enotnega človeštva bila projicirana v preteklost, kar pomeni, da je bil ustvarjen model, ki je predpostavljal sočasen unilinearen globalen hominidni razvoj preko lestvičastih stopenj - vrst. Sedemdeseta leta so s kladistično analizo, ki se je ukvarjala s stopnjami filogenetskih odnosov med vrstami, spet odprla vrata za vpeljavo mozaičnega razvoja človeštva ter cele plejade hominidnih vrst. Posredno je bilo vpeljano večje število specijacij ter model prekinjenih ravnovesij je zamenjal ideje o postopnem in enakomernem linearnem razvoju.

Še najbolj se je kot filozof znanosti od paleoantropološko-arheoloških definicij problemov oddaljil v desetem poglavju Herman C. D. G. de Regt (*Epistemic attitudes and palaeo-anthropology: A case study*). Neposredno iz njegovega intelektualnega ozadja verjetno izvira tudi nekoliko manj posrečen primer analize J. T. Robinsonovega prepričanja o avstralopitekih. Seveda najprej prikaže intelektualno ozadje, v katerem analizira problem - pokaže na upad, kateremu mu je sledil kasnejši porast pomena empiristične filozofije znanosti, ki je v začetku osemdesetih let dosegel vrhunec z deli B. C. van Fraassena. Novi konstruktivni empirizem naj ne bi več razlagal v sintaksnih ampak v semantičnih terminih.

Ponovni pomen opazovanih struktur v filozofiji predstavlja v paleoantropologiji težavo, kajti hominidne fosile je mogoče opazovati, koncepte, kot je evolucija, pa ne. Vendar prav ti koncepti tvorijo teorijsko jedro prazgodovinskega razvoja. V preteklosti se je v koncepte, kot je evolucija (in ki so imeli status naravnih zakonitosti), verjelo, avtor pa opozarja, da jih lahko sprejmemo le, če razmerja, ki jih ti koncepti pojasnjujejo, lahko analiziramo kot značilnosti neomejenega števila posameznikov, ki jih lahko opazujemo. Posledično predlaga namesto slepe vere v pravilnost hipotez v znanosti pragmatično uporabo hipotez, za katere verjamemo, da so empirično ustrezne.

Svoj pogled na pomembnost epistemologije je podal v 11 poglavju Geoffrey A. Clark (*Observations on the epistemology of human origins research*). Edini je v zborniku opozoril zraven diahronih tudi na sinhrono variabilnost tradicij raziskav. Kot pomemben dejavnik izpostavi lokalne tradicije ter intelektualne šole, katere je potrebno upoštevati na enak način kot tudi spremembe teorij v različnih časovnih obdobjih. Za razliko od večine sodobnih arheologov, ki predvsem pri opisovanju

preteklosti poudarjajo vpetost teorij v družbeno okolje, opozarja, da se v okviru paleoantropologije vzorcem pripisuje pomen v obliki nerazločnih skupkov konvencij, ki prevladujejo znotraj raziskovalnih tradicij, v katerih so bili raziskovalci izšolani.

Seveda se vrne k znani trditvi, da podatki ne obstajajo neodvisno od konceptnih okvirov. Kamni in kosti obstajajo ločeno, vendar so že hipoteze naših raziskav odvisne od intelektualnih tradicij. Ko arheologi sprejemamo zaključke svojih kolegov, izbiramo med alternativnimi skupki sklepov na podlagi naših lastnih nagnjenj in zanimanj.

Zadnje, 12. poglavje (*Does disciplinary history matter? An epilogue*), je Bert Theunissen napisal kot mešanico članka in epiloga zbornika. Za razliko od ostalih avtorjev, ki so se posvečali predvsem teorijam, ki so izhajale iz raziskav najdb, se je posvetil strukturam zbirk najdb iz preteklosti. Opozoril je, da so tudi te v resnici historične zbirke ter odraz svojega časa. Zato je prepričanje, da je znanstvena metodologija brezčasno pravilna zgolj zaslepljujoče prepričanje, ki izhaja iz raziskav kratkih obdobj. Na podlagi raziskav dela E. Duboisja je pokazal, kako je zaradi sprememb znanstvenih paradig natančen raziskovalec izgubil svoj sloves. Na izgubo znanstvene vrednosti njegovih zbirk je vplivalo tudi neprimerno seljenje ter kasnejše nestrokovno mešanje njegovih najdb.

Natančna zgodovina znanosti lahko s preučevanjem primarnih virov in z vpogledom v kontekst, v katerem so historične zbirke nastale, spet vzpostavi originalno stanje ter ga neobremenjeno kontekstualno oceni. Spremembe ugotovitev, ki so prav v paleoantropologiji in paleolitski arheologiji velikokrat kontekstualno vezane, ne bi smele vplivati na zgodovinsko oceno pomena ter natančnosti teorij iz preteklosti.

Kot sklep lahko navedemo, da imamo pred sabo nujno potrebno delo, ki bo zagotovo postalo ena ključnih referenc v prihodnosti, prav tako pa bo njegov izid zagotovo ostal skoraj neopažen. Skoraj prepričan sem, da neposrednega odziva v času tik po izidu enostavno ne bo. Ne bo povzročilo radikalne spremembe arheologije in paleoantropologije in šele čez nekaj let, ko bo samo postalo predmet preučevanja zgodovine znanosti, se bo izpostavil njegov pomen. Kriva je seveda struktura samega dela - pomešani so prispevki arheologov in paleoantropologov na eni ter zgodovinarjev znanosti ter filozofov na drugi strani.

Žal pa je dvojnost vse preveč opazna tudi pri branju besedila. Ker so prispevki iz posameznih disciplin med seboj pomešani, bralec dokaj dolgo ne opazi, na katero področje natančneje se nanaša vsebina članka. Skoraj vso prispevki namreč vsebujejo dokaj generalne uvode in zaključke, ki so si v največji meri zelo podobni - vsi govorijo o pomembnosti študija zgodovine ter spoznavanja epistemologije raziskav najstarejšega dela prazgodovine. Res pomembni deli člankov so zaviti v prevečkrat predolge predstavitve primerov, ki pa so spet preveč partikularni. Večina člankov izzveni preveč točkovito - ukvarjajo se z zgodovino, vendar s konkretnim avtorjem oziroma problemom v kratko omejenem času, ali pa se nanašajo na "zgodovino" disciplin nasplošno. Seveda nikjer ni natančneje pojasnjeno, kaj sploh ta disciplina je, kaj šele da bi definirali njen zgodovinski kontekst, pa če že, vsaj v zgodovini arheologije.

Če povzamemo, ugotovimo, da ima knjiga še kar veliko pomanjkljivosti ter slabosti, ki so najboljši dokaz, da gre za pomembno delo. Sama struktura in vsebina prispevkov namreč, namesto da bi bralce popolnoma zadovoljili ter jim nudili dokončne odgovore, katerih bi se lahko spet dogmatično držali, izpostavlja celo serijo vprašanj in problemov. Ti pa povratno prisilijo vsakega resnega bralca, da si z refleksijo svojega lastnega početja pomaga odgovoriti na nedogovorjeno. Knjiga te prisili, da začneš razmišljati o zgodovini in epistemologiji svojega lastnega preučevanja - ustvari pravo arheologijo vednosti.

MOSER, S. 1998, *Ancestral Images. The Iconography of Human Origins*. - Phoenix Mill.

ROEBROEKS, W. 1993, Das Bild vom Urmenschen im Wandel der Zeit. Zur Geschichte der heutigen Auffassungen und Auseinandersetzungen in der Urgeschichtsforschung. - *Jb. Röm.-Germ. Zentmus*. 40/1, 3-25.

TATTERSALL, I. 1999, *Po sledi fosilov. Kaj si mislimo, da vemo o človeški evoluciji*. - Ljubljana.

TRINKAUS, E. in P. SHIPMAN 1993, *The Neanderthals. Changing the image of Mankind*. - London.

WOLPOFF, M. in R. CASPARI 1997, *Race and Human Evolution. A Fatal Attraction*. - Boulder.

Boris KAVUR

Henrieta Todorova, Ivan Vajsov: *Der kupferzeitliche Schmuck Bulgariens. Prähistorische Bronzefunde 20/6*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2001. 131 strani in 64 tabel.

Pred nami je 6. zvezek 20. oddelka serije PBF. Avtorja H. Todorova in I. Vajsov kataloško predstavi in obravnava bakrenodobne nakitne predmete iz Bolgarije, območja, ki slovi po izredno bogatih naselbinskih najdbah in najdbah iz nekropol med katerimi naj omenim samo Varno I in II, Durankulak itd.

V uvodnem poglavju je predstavljena zgodovina raziskovanj. Tako izvem, da se je zanimanje za bakrenodobni nakit v Bolgariji pojavilo na začetku 20. stoletja. V okolici Razgrada je bil najden koščen idol z bakrenim uhanom in ovratnico (sl. 536). Kasneje so podobne idole našli tudi pri raziskovanju tell naselbin, kot npr. iz okolice tella Ruse, kjer je bil najden zlat idol (sl. 524).

V poglavju "Naravnegeografske značilnosti pokrajin" so predstavljene geografske značilnosti posameznih bolgarskih pokrajinskih enot. Tako sledijo kratke predstavitve severovzhodne Bolgarije, Trakije, jugozahodne Bolgarije, severozahodne Bolgarije, črnomske regije in Rodopov. Avtorja še posebej izpostavi naravne surovinske vire in poselitveno sliko območij v okvirno 5. tisočletju pr. n. št. Po terminologiji, ki jo uporabljata avtorja, je to čas zgodnje, srednje, pozne in končne bakrene dobe, ki se zaključijo okoli leta 3800 pr. n. št. V Sloveniji je to npr. obdobje nastajanja neolitskih plasti v Moverni vasi, Resnikovega prekopa in pokopov v Ajdovski jami.

V nadaljevanju avtorja pozornost usmerita na surovino in tehnologijo izdelave nakitnih predmetov. Bakrenodobni nakit iz Bolgarije je narejen iz bakra, malahita, zlata, mineralov (kalcedon, kvarcit), različnih kamnin od skrilavcev do marmorja, bitumna (Bitumenschiefer), keramike, okre, kosti, živalskih zob ter različnih vrst školjk med katerimi ima posebno mesto školja spondylus (*Spondylus gaedoropus*), ki so jih nabirali v Črnem morju. Gre za školjko - statusni simbol, ki je v 6. in 5. tisočletju pr. n. št. v Evropi imela pomembno vlogo v trgovanju in izmenjavi. Njen pomen upade šele s širšim pojavom kovinskih predmetov, kar se v Bolgariji zgodi proti koncu 5. tisočletja. Pozna jih celotno Podonavje vse do Francije, najdemo jo tudi v Ajdovski jami (P. Korošec, Poročilo o raziskavah v Ajdovski jami 1967. leta. - *Por. razisk. neol. eneol. Slov.* 4, 170-209).

Tipološko razdelitev nakitnih predmetov avtorja opravi glade na funkcijo. Tako ločita: naglavni nakit, igle, jagode in obročke, naprsni nakit, prstane in zapestnice, pasove, statusne simbole - simbole moči, idole in dragoceno keramično posodje, ki je barvano z zlatom.

V bakreni dobi Bolgarije ima najpomembnejše mesto predvsem kovinski nakit, ki ga večinoma najdemo v grobovih. Odseval naj bi socialni položaj pokojnika, tudi v smislu simbolnega pokopa. H. Todorova in I. Vajsov na osnovi pridatkov sestavi štiri družbene skupine. V prvo, najbogatejšo skupino

GROENEN, M. 1994, *Pour une histoire de la préhistoire. Le paléolithique*. - Grenoble.